(6)

నిరుద్యోగం

కోటేశ్వరరావు తన కుర్చీలో కూర్చుని డ్రాయరు తాళంచెవులకోసం జేబు తడువుకుంటుండగా ఆఫీసు కుర్రవాడు వచ్చి "మిమ్మల్ని మేనేజరుగారు రమ్మంటున్నారు" అన్నాడు.

కోటేశ్వరరావుగుండె చిన్న అడుగేసింది. మేనేజరు గారు రమ్మంటున్నారనే వార్త కోటేశ్వరరావుకు ఓ తెరలాంటిది. దాని వెనుక ఏ బూచులున్నాయో తెలీదు. ప్రతిసారి మేనేజరు చీవాట్లు పెట్టడానికే పిలువడు. అయినప్పటికీ, పాత కాలపువాళ్ళకి టెలిగ్రాం వచ్చిందంటే ఎంత భయమో కోటేశ్వరరావుకు మేనేజరు పిలుపంటే అంత భయం. చిన్నప్పటి నుంచి అతనికి కీడెంచి మేలెంచే అభ్యాసం. యీ భయం ఇక్కడితో ఆగక ఆ ఆఫీసుకుర్రాణ్ని చూసినప్పుడల్లా కూడా అతనిగుండె చిన్న అడుగేస్తూ ఉంటుంది. వాడు మేనేజరు గారి ప్రత్యేక నౌకరు. ఒక అశుభవార్తలాంటివాడు. వాడు తానున్నచోటికి వచ్చినప్పుడల్లా వాడు వచ్చినది తనకోసం కాదని రూఢియైనదాకా, కోటేశ్వరరావుగుండె చిందు తొక్కుతూనే ఉంటుంది.

గబగబా లేచి కోటేశ్వరరావు మేనేజరు సమక్షానికి వెళ్ళాడు. మేనేజరు తలఎత్తిచూసి "ఓ, వచ్చావా! కూర్చో!" అన్నాడు. "తమరు నన్ను మందలించటానికి పిలవలేదులెండి. అది నాకు తెలుసులెండి!" అన్నట్లుగా కోటేశ్వరరావు మేనేజరుకేసి ఒక నవ్వు పారేశాడు. ఇది అతనికి మామూలే.

"నువ్వీ ఆఫీసులో మూడేళ్ళ పైగా పనిచేస్తున్నావు. ఆఫీసు సంగతులు నీకు తెలియనివికావు. క్రిందటేడు ఎట్లాగో నష్టంలేకుండా బయటపడ్డాం. కాని ఎవరికీ బోనసు లివ్వలేకపోయాం. అక్కడికదే ఎంతో దిగజారుడనిపించింది. ఎందుకంటే 1949లో మనం నాలుగేసి నెలల జీతాలు బోనసిచ్చాం. ఆ రోజులు అయిపోయాయి. ఇకరావు. ఈ యేడు మనం ఖచ్చితంగా నష్టంలో పడుతున్నాం. రిట్రెంచిమెంటు లేకుండా చూద్దామని చాలా ఆలోచించాం. కాని లాభంలేకపోయింది. జీతాలివ్వలేని పరిస్థితికూడా ఏర్పడబోతున్నది. అందుచేత—"

మేనేజరుగారు డ్రాయరులోంచి ఒక చిన్న కవరు పైకి తీశాడు.

"ఈ మూడేళ్ళూ నువు చాలా శ్రద్ధగా పనిచేశావు. నీ పనిలో నిజానికి ఏ లోపమూ లేదు. కాని—పరిస్థితులు చెప్పానుగా! ఇదిగో - ఈ నెలజీతమూ, నోటీసుకు బదులు మూడు నెల్లజీతము ఇస్తున్నాను. అదృష్టంఉంటే రేపీపాటికి ఇంతకన్న మంచి ఉద్యోగం దొరకవచ్చు."

మేనేజరు అందించే కవరు తీసుకోటానికి కోటేశ్వరరావు చెయ్యి జంకింది. అది ముట్టుకున్న మరుక్షణం తన కేసు పునర్విచారణకు అవకాశంకాస్తా జారిపోతున్నట్టు భయంవేసింది.

"నా ఒక్కడి జీతం ఆఫీసుకు బరువయిందా! ఎంతో విశ్వాసంగా పనిచేశాను. ఏలోపం చెయ్యలేదు. బయటకూడా ఆఫీసునుగురించి ఎన్నడూ అగౌరవంగా మాట్లాడలేదు—" తానేమంటున్నదీ కోటేశ్వరరావుకే తెలీదు. "అంతా నిజమే. కాని ఈవిధంగా నిర్ణయం జరిగిపోయింది. ఇంకో రహస్యం

కూడా చెప్తాను. నా నమ్మకం ఈ క్రైసిస్ టెంపొరరీ మెంటు తాత్కాలిక మేనని. జనవరినుండి ఆఫీసుపరిస్థితి కాస్త చక్కబడుతుందనే ఆశ ఉంది. అది జరగగానే మళ్ళీ మనుష్యులను వేస్తాం. నీకే మొదటి అవకాశం ఉంటుంది. అయితే ఈమాట వాగ్దానంగా నుటుకు భావించవద్దు."

"మీరు తలుచుకుంటే—"

"నావల్ల అయేది ఏమీలేదు. ఇక నువ్వు వెళ్ళవచ్చు."

కోటేశ్వరరావు కవరుతీసుకొని పరధ్యానముగా విప్పి చూసుకున్నాడు. లోపల నోట్లున్నాయ్. అవితీసి లెక్క పెట్టటం అతనికి సాధ్యంకాలేదు. లోపలి కోటుజేబులో కవరు దాచిపెట్టి "జ్ఞాపకం ఉంచుకోండి, నేనిం కే ఉద్యోగం కోసం ప్రయత్నించను. వీలు దొరకగానే కబురుచేయండి!" అన్నాడు.

మేనేజరు, "ఓ, అట్లాగే" అన్నాడు. ఆయన ఏదో చిరునవ్వు ఆపుకొంటున్నట్లు కోటేశ్వరరావుకు అనిపించిందిగాని అది భ్రమ అయిఉండాలి. తన దుస్థితినిచూచి మేనేజరు ఎందుకు నవ్వవలసివస్తుంది? తమకేం శత్రుత్వమా?

మేనేజరుగది వెలుపల నౌకరుకుర్రాడు కనిపించాడు. ఈ ఆఫీసుకు తనకన్న, వాడు అవసరం కావటం— తాను ఉద్యోగంమానిన ఇంకో ఆరు నెలలకు వాడింక ఇక్కడే యధాప్రకారం మేనేజరు బెల్ కొట్టినప్పుడల్లా హాజరవుతూ, మేనేజరు ఎవరిని పిలవమంటే వాళ్ళని యములవాడల్లే పట్టుకొస్తూంటాడన్నభావం—కోటేశ్వరరావుకు విచిత్రంగా తోచింది. తనకు ఉద్వాసన! ఆలోచిస్తే ఏదో అబద్ధంలాగాఉంది. పోనీ

తాను శేషాచలమల్లే అసమర్థుడైతే! లేదూ, నారాయణ మూర్తిలాగా చాటున అమ్మలలిబూతులు తిట్టేవాడైతే! అదేంకాదే......ఒకరోజు మేనేజరు తననిపిలిచి ఎట్లా మెచ్చుకొన్నాడు! "ఈ ఆఫీసులో నీవంటివాళ్ళిద్దరుంటేచాలు. ఎంతపనిఅయినా సాధించగలం" అన్నాడు. ఆ సంఘటన తలుచుకుంటేనే ఈక్షణంలో కోటేశ్వర్రావు శరీరం వెచ్చగాఅయిపోయింది. పోయిన విజయదశమికి ఆఫీసులో ప్రసాదం అదీ తయారుచేశారు. ఈ మేనేజరే "కోటేశ్వర్రావుకు ప్రసాదం అందినట్లులేదు!" అన్నాడు. "లేదండి, నేను ముందే పుచ్చుకున్నా!" నన్నాడు తాను ఎంతో కృతజ్ఞతతో... ఇదంతా అబద్ధమే! అసంభవం! తన జీవితంతో ఈఆఫీసుకు ఇంత తలవనితలంపుగా ఋణం తీరిపోయిందా? వొట్టిది. ఇది నిజంగా తాత్కాలికమే. జరిగిన మూడు సంవత్సరాల ఉద్యోగము జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటే తనకూ ఈ ఆఫీసుకూగల సంబంధం ఆదర్శవంతమైనదిగా కనిపించింది—చచ్చిపోయిన క్షణంలో భార్యనుగురించి భర్తకు అన్నీ మంచివిషయాలే జ్ఞాపకం వచ్చినట్టు.

కోటేశ్వర్రావు తన సీటుదగ్గరికిరాగానే ఇద్దరు ముగ్గురు గుమాస్తాలు మూగారు. ఏదో జరిగిందని తెలిసినవాళ్ళల్లే ఆదుర్దాగా "ఏమిటి? ఏమిజరిగింది?" అని అడిగారు. వాళ్ళా మాట అనగానే ఎందుకో కోటేశ్వర్రావుపీక ఎవరో నొక్కేసినట్టయిపోయి కళ్ళుచెమ్మగిల్లాయి. నోట మాట రాలేదు.

"అయిపోయింది. వెళ్ళవచ్చునన్నారు".

"నేచెప్పలా!" అన్నాడు శ్రీరాములు మిగిలినవాళ్ళకేసి తిరిగి "దాం-లం-కో!" అన్నాడు. నారాయణమూర్తి అందుకున్నాడు — "కాళీఅయిన సిరాబుడ్డినీ అవతలపారేసినట్టే మంచీ, చెడ్డా, న్యాయం, ధర్మం, సబబూ, సందర్భం- ఏమీ అక్కర్లా! కారణంఅక్కర్లా!"

కోటేశ్వర్రావు మేనేజరును సమర్థిస్తూ మాట్లాడనాగాడు. నారాయణమూర్తిమాటలు ఆతనికి ఉత్సాహంఇవ్వక కాదు. కాని తాను మేనేజర్ని సమర్థించటం నారాయణమూర్తికి చాలా అవసరంగాతోచింది. "జీతాలివ్వలేని పరిస్థితికూడా ఏర్పడింది. రిట్రెంచిమెంటుచెయ్యక చస్తారా!"

"అదివరకు తిన్న లాభాలన్నీ ఏమయినై! వ్యాపారంలో ప్రతిదమ్మిడీమీదా లాభమేవస్తుందా! ఏనెల రాబడికన్నా ఖర్చు జాస్తయితే ఆనెల ఐ. పీ. దాఖల్ చేస్తారా! ఇది వ్యాపారంచేసే మొహమేనా? పదేళ్ళనుంచి అంతులేని లాభాలుతిన్నారే, జీతాలివ్వలేని పరిస్థితి అనగా అర్థమేమిటి?" నారాయణమూర్తి అరుస్తున్నాడు.

"ఊరుకో నీకు పుణ్యముంటుంది. ఎవరన్నా వినగల్రు"

"వినసీ, ఇందులో రహస్యమేముంది. ఈ ముండమోపి ఉద్యోగానికి మూడుసార్లు రాజీనామాయిచ్చా. మూడుసార్లు బతిమాలి కాగితం చింపేయించారు. యేముంది వెధవబ్రతుకు, అందితే జుట్టూ, అందకపోతే కాళ్ళూను!"

నారాయణమూర్తి అట్లా మాట్లాడగల్గటం కోటేశ్వర్రావు కేదో కొత్తబలం వచ్చినట్టయింది.

"కొంచెం పరిస్థితి బాగుపడితే మళ్ళీ పిలిపిస్తానన్నారు. నిజమైనా అబద్ధమైనా కాస్త మర్యాదగా బయటికిపోతున్నా. అంతే చాలు!" అన్నాడు కోటేశ్వర్రావు.

"ఈ మర్యాదల కేంలే! ఇటువంటి శుష్క ప్రియాలకు డబ్బు ఏగానీ ఖర్చు లేదుగా!"

"ఏదో మూడు నెల్ల జీతం ఇచ్చారు. అదే బోనస్సను కుంటా!"

కోటేశ్వర్రావు డ్రాయరులో ఉన్న తన సొంత కాగితాలూ, వస్తువులు తీసేసుకొని డ్రాయరుమూసి తాళం చెవులు శ్రీరాములు కిచ్చేసి అందరిదగ్గిరా సెలవు పుచ్చుకుని బయలుదేరాడు. అతనిమనసు ఎంతవేగంగా జారుతున్నదో మనం ఊహించవచ్చు. ఈ అయిదు నిమిషాల క్రితం కూడా తనకూ ఈ ఆఫీసుకూగల దృఢబంధాలను గురించి ఆలోచించి, ఇవి ఎట్లా తెగుతాయా అని ఆశ్చర్యపోతున్న కోటేశ్వర రావుకు ఇప్పుడీ ఆఫీసే చాలాకాలం క్రితం ఖాళీచేసిన ఇల్లు లాగా ఉంది. వీధిలోకిరాగానే కోటేశ్వరరావుకు మొట్ట మొదట కలిగినభావం ఆనందం. గానుగెద్దుకు స్వేచ్ఛ! ఈవేళ ప్పుడు తాను నిష్పూచీగా వీధిలో ఎన్నడూతిరగలేదు. తిరిగే స్వేచ్ఛ లేకపోయింది. జేబులో ఏడువందల రూపాయలు మాత్రం అతని జేబులో ఎన్నడునైన్నా?

అతనికి ఇంటికే పోబుద్ధిపుట్టలేదు. ఇది ఏకాంతంగా కూర్చుని ఆత్మపరీక్ష చేసుకోవలసిన సమయం. పార్కు ప్రశాంతంగా ఉంటుంది. అటుకేసి బయలుదేరాడు. అతని తల

కాయలో ఆలోచనలు చీమలపుట్టలో చీమల్లాగా చిందరవందరగా పరుగెత్తుతున్నాయి. వాటిని ఒకమార్గానికి తిప్పుకోవాలి.

ఇదేదో తన మంచికే వచ్చింది. నెల నిండకుండానే నెల జీతమూ, మూడునెల్ల బోనసు ఇచ్చారు. పిచ్చిముండా కొడుకులు! ఒకటో తారీకుకల్లా మళ్ళీ ఉద్యోగం సంపాదించాలి. ఈ డబ్బులో కనీసం అయిదు వందలన్నా బ్యాంకులో వెయ్యాలి. వీటి మదుపుపెట్టి ఆట్టే శ్రమలేకుండా లాభసాటిగా చేసుకునే సైడు వ్యాపారం ఏదన్నా చెబుతాడేమో రమణారావు నడగాలి... ఈ డబ్బంతా తీసుకుని రైలెక్కి రెండు నెల్లపాటు దేశమంతా తిరిగేస్తే? ఛీ! పెళ్ళాం పిల్లలేమవుతారు? ప్రతివాళ్ళకి ఈ పెళ్ళాం పిల్ల లోక సమస్యే గదా! వాళ్ళవైపునుంచి చూసినా సమస్యే. మరి ఇంతమంది ప్రాణులు ఒక్కడి సంపాదనమీద ఆధారపడటమేమిటి? అర్థం లేదు. ఈ సంపాదించేవాడు నిరుద్యోగి అయిపోవచ్చు, చావొచ్చు. సీతారామయ్యకుటుంబంగతి ఏమయింది; ఏడెనిమిది వందలు తెచ్చుకుంటూ మహారాజల్లే బతుకుతున్నవాడు కాస్త గుండె ఆగి చచ్చాడు. ఉత్తరక్రియలకుకూడా డబ్బు లేదు. ఇంట్లో ఉన్న సామానంతా అయినకాడికి తెగనమ్మారు. ఇప్పుడు సీతారామయ్య భార్యా ఆరుగురు పిల్లలు దిక్కులేని పక్షులు!... చావన్నది ఎప్పుడొస్తుందో ఎవరు చెబుతారు! తాను ఇంటికి చేరిందాకా నమ్మకం ఉందా ఏమిటి? ఏ బండి కింద పడ్డా పడవచ్చు. జనం మూగుతారు. తన శవాన్ని ఎవరూ గుర్తించలేరు. పోలీసులు వచ్చి జేబులు పరీక్షిస్తారు. కవరు దొరుకుతుంది. అందులో డబ్బంతా కొట్టేస్తారు. కనీసం

తాను ఫలానా అని అయినా తెలుస్తుంది. తాను చచ్చిపోయినట్టు తెలియగానే అందరూ ఆత్మహత్యా కాబోలుననుకుంటారు. మేనేజ రేమనుకుంటాడో? ఎందుకుతీసేశానా అని విచారించకపోతాడా. నిద్రపట్టక, అన్నం సయించక చావనీ! అంతే కావాలి...

పెద్ద చప్పుడుతో కారొకటి కోటేశ్వరరావు వెనకగా ఆగింది. ఉలిక్కిపడి కోటేశ్వరరావు పక్కకు తప్పుకున్నాడు. కారుడ్రైవరు కోటేశ్వర్రావును తిట్టుకుంటూ గియరుమార్చి కారును తోలుకుపోయినాడు. అదురుతున్న గుండెతో కోటేశ్వర్రావు ఆ కారుకేసి చూచాడు. అతని ఆలోచనలన్నీ డీడీ కొట్టినట్టుగా మాయమయినై...

తుపాను భీభత్సంలో సముద్రంమీది ఓడ ఏ క్షణాన ఏ దిక్కుగా పోతుందో తెలియదు. కోటేశ్వర్రావు అనుకున్న దానికన్న చాల తొందరగానే ఇల్లు చేరాడు భార్య ఆశ్చర్య పడింది. జరిగినది తెలుసుకొన్నది. అడగవలసినమాట అడిగింది.

“డబ్బు లేకపోతే మిమ్మల్నె ఎందుకు తీసెయ్యాలి! పని పాడుచేసి ఉంటారు. నాకు మొదట్నుంచీ తెలుసు, ఈ ఉద్యోగం దక్కించుకోలేరని; సాటివాళ్ళంతా నిక్షేపంగా ఉద్యోగాలు చేసుకుంటూంటే మీరు రోజూ ఉద్యోగం యిచ్చినవాళ్ళని తిట్టిపొయ్యటమేనాయె!”

గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటు పడ్డా కోటేశ్వర్రావు మాట్లాడలేదు. నారాయణమూర్తి నలుగురితోనూ అనే మాటలు కోటేశ్వర్రావు భార్యదగ్గర అంటూండేవాడు. “ఈ ప్రపంచంలో ఒకరు ఉద్యోగాలిచ్చేవాళ్ళు ఒకరు పుచ్చుకునే

వాళ్లు ఉన్నంతకాలం జీవితం ఇంతే. ఆ ఇచ్చేవాళ్ళకు నీ ద్వారా లాభాలు వచ్చే అవకాశం లేకపోతే నీకు తిండి తినే యోగ్యత లేదు. ఇదంతాపోతుంగదిలే చూస్తావ్రుంఘ" వగైరా.

కాని ఈమాటలకు కోటేశ్వరరావు భార్య ఎన్నడూ చలించలేదు. వాళ్ళధర్మమూ అంటూ ఇంతపని చూపించి నాలుగురాళ్ళిస్తుంటే నోరుమూసుకుని పనిచెయ్యక ఈ ఉపన్యాసాలన్నీ దేనికని ఆవిడవాదం. బాగుపడేవాళ్ళంతా తనవైఖరే అవలంబిస్తున్నారని ఆవిడ విశ్వాసం. కోటేశ్వరరావు ఉద్యోగం ఊడడంతో ఆవిడకు అఖండవిజయం. "నా భార్య నామీద గెలవటానికి నేను అనుభవించవలసినది ఇదా! హుం!" అనుకున్నాడు కోటేశ్వరరావు ఆత్మగతంగా మాత్రమే.

"చూస్తుండవే! మూడు నెలలజీతం బ్యాంకులోవేసి రేపీపాటికి దీనిబాబులాంటి ఉద్యోగం సంపాయిస్తాను" అన్నాడు.

"అయితే డబ్బు ఎవరికీకాకుండా బ్యాంకులో దేనికి. నా కో దండ చేయించండి" అన్నది భార్య.

ఆపత్సమయంలో తన ధర్మపత్ని ఇంతమాట అడుగుతుందని కోటేశ్వరరావు కలలోకూడా అనుకోలేదు.

"దండా!" పైన మాటకూడా పెగల్లేదతనికి.

"ఏం పర్వాలేదు. ఎప్పుడు కావాలన్నా మార్చుకొని డబ్బుచేసుకోవచ్చు."

"ఇంకానయం!" అన్నాడు కోటేశ్వరావు.

ఉద్యోగం పోవడం విషయమై తనమనస్సు ఏదో ఒక విధంగా సరిపెట్టుకుందని కోటేశ్వరరావు మొదటిరోజుల్లో

చాలాసార్లు అనుకున్నాడు కాని అతనిమనసు ఊగుడు ఇంకా ఆగనేలేదు. ఒకసారి ఇది తనమంచికే వచ్చిందనిపించేది. మరోసారి ఇక తనకు మళ్ళా జీవితంలో ఇంకా ఉద్యోగం దొరకదనిపించేది. ఒకసారి తానుచేయదగినది ఏమీ లేదనిపించేది. ఇంకోసారి చేసేదేమైనావుంటే దాని కింకా తొందరలేదనిపించేది. మరుక్షణమే తాను అఘాతంబడ్డున ఉండికూడా తన క్షేమంకోసం ఏమీ పాటుపడటం లేదనిపించేది. ఒకసారి ఉన్నడబ్బు వెర్రిగా ఖర్చుపెడదామనిపించేది, మరోసారి ఇప్పటినుంచే ప్రతిదమ్మిడీ భద్రంగా ఖర్చుపెట్టకపోతే చాలా ప్రమాదమనిపించేది.

ఉద్యోగంపోయిన మూడోనాడు శ్రీరాములు ఇంటికి వచ్చాడు. "నిన్ననే మూడువందలజీతంమీద కొత్తవాణ్ని వేశారు. వాడిపోజు భరించలేక చస్తున్నాం!" అన్నాడు.

"ఓహో. అట్లాగా!" అన్నాడు కోటేశ్వర్రావు నిర్లిప్తంగా. కాని, లోపల అతనిమనస్సు రోదిస్తోంది. తన భార్య అన్నమాట నిజమైఉండాలి. తనపని వాళ్ళకి నచ్చకే తీసేశారు. డబ్బులేదన్నది సర్వాబద్ధం. తాను ఉద్యోగానికి పనికిరాడన్న భావము వాళ్ళ కెంతకాలంనుంచీ ఉందో! కొత్త వాడిమీద నిజంగా వాళ్ళకు చాల గొప్పఅభిప్రాయంఉండాలి. మళ్ళీ ఆసల్యమైతే వాడురాడేమో అని నెలకాకపూర్వమే తనకు ఉద్వాసనచెప్పారు! తా నింత పనికిమాలినవాడినైతే ఇంకొకరినిమాత్రం ఉద్యోగంఇమ్మని అడిగేదెట్లా? ఉద్యోగా లిచ్చేవాళ్ళకి తానెట్లాకనిపించేదీ తెలిస్తే బాగుణ్ను, అనుకు

న్నాడు కోటేశ్వరరావు. కాని ఆటువంటిజ్ఞానం ఎవరికి సాధ్యమవుతుంది ?

దీనితోబాటు కోటేశ్వరరావుకు తన నిరుద్యోగం గురించి ఇతరు లేమనుకుంటున్నారో తెలియలేదు. మనని ఎరుగున్నవాళ్ళలో మనకు నిజంగా ఆసరాగా ఉండేవాళ్ళెందరో ఆపత్సమయంలోగాని తెలీదు. చాలామంది అతని ఉద్యోగం పోవడంగురించి "ఓహో, అట్లాగా!" అన్నారు. ఈవార్త వాళ్ళజీవితాలకు ఏవిధంగానూ సంబంధించినది కానట్టు. కొందరుమటుకు సలహాలిచ్చారు, వీరిని కలుసుకోమని, వారిని కలుసుకోమని, ఈ వుదోగ్యానికి దరఖాస్తులు పెట్టమనీ కోటేశ్వరరావు అడ్డమైన ఉద్యోగాలకి దరఖాస్తులుపెట్టాడు. కొందరు "నువ్వుండు, నీకు క్షణంలో ఉద్యోగం దొరికేట్టునేను చూస్తాను" అనికూడా అన్నారు. కాని వాళ్లు చూడలేక పోయినారనుకోవాలి.

జూన్‌మాసం గడచింది. జూలైకూడా వెళ్ళింది. ఆగస్టు వచ్చింది. స్వాతంత్ర్యదినంనాడు కోటేశ్వరరావు సర్వస్వతంత్రుడై ఉన్నాడు.

తనఉద్యోగం పోయిననాడు అంత అనాలోచితంగా మాట్లాడినభార్య ఈకొద్దినెలల్లో ఎట్లామారిపోయిందో చూసి కోటేశ్వరరావు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. కోటేశ్వరరావుకంటె కూడా ఆమె దారిద్ర్యాన్ని శీఘ్రంగా ఆమోదించింది. పాలూ, నెయ్యీ, కూరలూ, వేణ్ణీలూ మొదలైనవి తగ్గించేసింది. చేతిలోఉన్న డబ్బు తరిగిపోతోంది. ఆంధ్రరాష్ట్రంకోసం దీక్షపట్టి నిరశనంచేసిన పొట్టి శ్రీరాములు తనశరీరపు కొవ్వు

కండరాలమీద జీవించినట్లు కోటేశ్వరరావు కుటుంబం తనను తానే ఆహుతి చేసికోసాగింది

మార్చిలో పిల్లలచదువులు అయిపోయి కొంత ఖర్చు తగ్గేనాటికి బరువు కొంతదిగితే కలిగేఆనందాన్నికూడా కోటేశ్వరరావు అనుభవించేస్థితిలో లేడు. అందరిబట్టలు ఏనాడో చిరుగులుపట్టాయి. కొత్తబట్టలు లేవు. ఇంట్లో తమ అవసరాలను మించిన సామానున్నట్టు తెలుసుకొని కోటేశ్వరరావు భార్య క్రమంగా అమ్మసాగింది. వాటిని కొన్నవాళ్లు చాలా లాభసాటి వ్యాపారం చేసుకున్నారనీ, కోటేశ్వరరావు దారిద్ర్యం వాళ్ళకి—కళేబరములు గద్దలకు లాభించినట్టు—లాభించిందనీ తెలియజేయటానికి సంతోషిస్తున్నాను.

అన్నిటితోబాటు కోటేశ్వరరావుకు, భార్యకు, పిల్లలకు మధ్యగల సంబంధాలుకూడా నిరుద్యోగవ్రతానికి ఆహుతి కాసాగాయి. పిల్లలకిప్పుడు కోటేశ్వరరావంటె తమకు కావలసినవి తెచ్చిపెట్టేవాడుకాడు. తల్లంటే వంటింట్లోకిపిలిచి రకరకాల తిండీ వస్తువులు వొద్దనేదాకా మెక్కబెట్టేమనిషి కాదు. కోటేశ్వరరావుకూడా పిల్లల్నిచూసి ఒక్కసారి ఆశ్చర్యపడేవాడు. "ఏట్లోపడ్డవాళ్లనైనా మిగిలినవాళ్ళ విషయం మానేసి తాము ఒడ్డుకుచేరేసంగతి ఆలోచిస్తారు కాని ఈ జీవితంలో భార్యాబిడ్డలు అట్లాకాదు. వీళ్లు మారుమాటాడకుండా నాతో చస్తారుకాని నన్ను విడిచిపోరు" అనుకునేవాడు.

జీవితమే దూరమైపోతున్నట్టు కనిపించింది కోటేశ్వరరావుకు. ఉద్యోగంపోయిన కొత్తలో తేదీలు లెక్కపెట్టేవాడు. తరువాత నెలలు లెక్కించాడు. ఇప్పుడు నెలల

కూడా అర్థంలేకండాపోయింది. రైలుపట్టాలపక్కన నిలబడితే దగ్గరపట్టాలమధ్య గీతలూ, అడ్డచెక్కలూ, పట్టాలతాలూకు ఫిష్‌ప్లేట్లూ కనిపిస్తాయి. దూరంపోయినకొద్దీ ఈవివరాలు తెలీవు. అవును, జీవితం అతనికి దూరమైపోతున్నది.

ఒకనాడొక పెద్దమనిషి కాఫీహోటల్లో సుష్టుగా భోంచేసి బయటికివస్తూ చటుక్కున ఆగిపోయాడు. ఆయనకళ్లకు విచిత్రమైన ఆకారం ఒకటి కనిపించింది. ఆ ఆకారాన్ని కోటేశ్వర్రావును గుర్తించి ఆ పెద్దమనిషి ఆగి "ఏమిటిది?" అన్నాడు.

కోటేశ్వర్రావు ఏమీ అనలేకపోయాడు.

"జబ్బుచేసిందా?"

"ఒకటేజబ్బు, నాలుగురోజులుగా ఇంట్లో అందరం పస్తే!" కోటేశ్వర్రావు మొహానికి చినిగినచొక్కా అడ్డంపెట్టుకొనే సాటిమానవత్వం ఇంకా మిగిలినందుకు కోటేశ్వర్రావును మనం అభినందించుతాం.

"ఇదిగో! అన్నాడు పెద్దమనిషి అంతావిని, ఒక రూపాయి తీసిఇస్తూ, "నేను బుధవారం మళ్లీవస్తా, అప్పుడు కలుసుకుంటా. ఇల్లెక్కడ?"

పెద్దమనిషి రాసుకున్నాడు.

ఆయన బుధవారం రావటం పడలేదు. శుక్రవారం వచ్చాడు. కాని పనితొందరలో కోటేశ్వర్రావుమాట జ్ఞాపకంలేదు.

రెండు నెల్లు గడిచాయి. ఆ పెద్దమనిషి ఈసారి జ్ఞాపకం పెట్టుకొని కోటేశ్వర్రావిచ్చిన ఎడ్రసుకు వెళ్లాడు. కోటేశ్వర్రావు కుటుంబం ఆ యిల్లు వదలిపోయింది.

"ఎక్కడికి చచ్చారో నాకుమాత్రం ఏం తెలుసు. మూడు నెల్ల అద్దె ఎగ్గొట్టి, గెంటి స్తేగాని బయటకుపోలేదు. కూరలవాళ్లకి, పాలవాళ్లకి, అందరికీ బాకీలుపడ్డాడు. చెప్పలేక చస్తున్నా. ఇంతమంది డబ్బుతిన్నాక ఇంతమంది ఉసురు తగలకుండా ఉంటుందా?" అన్నాడు ఇంటియజమాని.

—o—